

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-12>

УДК 641.56:613.2:338.48:379.85(477)

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ХАРЧУВАННЯ В САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ТА РЕКРЕАЦІЙНО- ОЗДОРОВЧИХ КОМПЛЕКСАХ УКРАЇНИ

STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF THE FOOD ORGANIZATION IN SANATORIUM-RESPARTMENT AND RECRETION-HEALTH COMPLEXES OF UKRAINE

Д'яконова Анджела Костянтинівна

доктор технічних наук, професор,
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6895-0780>

Стрікаленко Тетяна Василівна

доктор медичних наук, професор,
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5836-6887>

Жовтяк Каріна Олександрівна

асистент,
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7665-2396>

Dyakonova Andzhela, Strikalenko Tatyana, Zhovtyak Karina
Odessa National Technological University

Робота присвячена стратегії розвитку організації харчування в санаторно-курортних та рекреаційно-оздоровчих комплексах України. За рівнем забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами Україна посідає одне з провідних місць у Європі. Поширення аліментарно-залежних захворювань населення більшості сучасних промислово розвинених країн світу пов'язано з умовами життя і праці, неправильним харчуванням, несприятливим екологічним станом навколишнього середовища. Санаторно-курортне лікування вважається важливою складовою системи охорони здоров'я населення України, а дієтичне харчування, яке є обов'язковим для санаторно-курортного лікування, відноситься до базових курортних послуг як важливий фактор у лікуванні, оздоровленні та забезпеченні опору організму на несприятливі умови навколишнього середовища. Санаторно-курортна система України поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні види діяльності. Розвиток ринкових відносин у санаторно-курортній галузі і зростання потреб населення у оздоровленні і відпочинку на курортах України, призвели до трансформації санаторно-курортної галузі у багатофункціональні оздоровчі центри і розвитку лікувально-оздоровчого туризму. З'явилися такі міжгалузеві структури як курортні готелі, SPA та Wellness – туризм, що дозволило санаторно-курортним закладам опанувати нові сегменти споживчого ринку. Україна має високий потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, що збільшує шанси створити вагомі передумови для його перетворення на дієвий чинник соціально-економічного розвитку відповідних регіонів, які реалізують цей напрямок у межах власної економічної діяльності. На сьогодні в Україні існує традиція академічної школи фізіотерапії, курортології та відновлювальної медицини, і великий науково-практичний досвід в галузі санаторно-курортного лікування. З іншого боку, активно розвиваються нові напрями профілактично-оздоровчої медицини, зростає популярність SPA та Wellness індустрії, формується новий сегмент туристичного ринку – лікувальний/медичний туризм – medical-SPA. Лікувальний/медичний туризм має такий великий потенціал, що у даний час виділяється у самостійний сегмент туристичного ринку з широким колом інвестиційних можливостей: від масштабних готельних проектів, що прилягають до клінік які розташовані в межах міста, до уже існуючих спеціалізованих комплексів з деякими модифікаціями у структурі послуг.

Ключові слова: природно-кліматичні ресурси, санаторне лікування, оздоровлення, дієтичне харчування.

The work is devoted to the strategy of the development of catering in sanatorium-resort and recreation-health complexes of Ukraine. In terms of the level of provision of natural and recreational resources, Ukraine occupies one of the leading places in Europe. The spread of food-dependent diseases among the population of most modern industrialized countries of the world is related to living and working conditions, improper nutrition, and unfavorable environmental conditions. Sanatorium-resort treatment is considered an important component of the health care system of the population of Ukraine, and dietary nutrition, which is mandatory for sanatorium-resort treatment, belongs to the basic resort services as an important factor in treatment, recovery and ensuring the body's resistance to adverse environmental conditions environment. The sanatorium-resort system of Ukraine combines economic, social, cultural and ecological activities. The development of market relations in the sanatorium-resort industry and the growing needs of the population for health and recreation at the resorts of Ukraine have led to the transformation of the sanatorium-resort industry into multifunctional health centers and the development of medical and health tourism. Such cross-industry structures as resort hotels, SPA and Wellness – tourism appeared, which allowed sanatorium-resort establishments to master new segments of the consumer market. Ukraine has a high potential for the development of health tourism, which increases the chances of creating significant prerequisites for its transformation into an effective factor in the socio-economic development of the respective regions, which implement this direction within their own economic activity. Today in Ukraine there is a tradition of an academic school of physiotherapy, spa science and restorative medicine, and extensive scientific and practical experience in the field of sanatorium and spa treatment. On the other hand, new areas of preventive and health-improving medicine are actively developing, the popularity of the SPA and Wellness industry is growing, and a new segment of the tourist market is being formed – medical/medical tourism – medical-SPA. Treatment/medical tourism has such a great potential that it is currently separated into an independent segment of the tourism market with a wide range of investment opportunities: from large-scale hotel projects adjacent to clinics located within the city, to already existing specialized complexes with some modifications in the structure services

Keywords: natural and climatic resources, sanatorium treatment, health improvement, dietary nutrition.

Постановка проблеми. Україна – одна із держав світу, особливо багатих на природні ресурси, що забезпечують потужні можливості для розвитку санаторно-курортного лікування та рекреаційного оздоровлення населення нашої країни та іноземних громадян, більшість з яких приїжджає по путівках лікувально-оздоровчого туризму. Це цілющі кліматичні зони морського узбережжя, теплі моря, джерела мінеральної води, родовища лікувальної грязі (пелоїдів), ропа лиманів та озер, озокерит, бішофіт, соляні шахти та різноманітні цілющі ландшафти нашої країни, такі як ліси, гори, степи тощо. Організація лікування і оздоровлення на курортах України базується на використанні природно-кліматичних ресурсів і здійснюється на основі науково обґрунтованих методах лікування, що розробляються для кожного виду з природно-лікувальних ресурсів медиками – фахівцями у санаторно-курортній галузі [1]. Завдяки природно-кліматичним умовам в Україні представлено всі види курортів – бальнеологічні, грязьові, бальнеогрязьові, кліматичні.

Процес надання споживачам санаторно-курортних послуг в Україні базується на Законі України «Про курорти» від 5.10.2000 (зі змінами та доповненнями), згідно з яким, «курорт – це освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою

лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні», а «санаторно-курортні заклади – це заклади охорони здоров'я, що розташовані на територіях курортів і забезпечують надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів» [2]. До складу санаторно-курортних комплексів України входять санаторії, пансіонати з лікуванням, санаторії-профілакторії різної форми власності, що розташовані у курортних кліматичних зонах. У Законі України «Про курорти» зазначено, що «санаторій – це заклад, в якому з лікувально-профілактичною метою використовуються природно-кліматичні фактори (клімат, мінеральні води, лікувальні грязі). У поєднанні з фізіотерапією, дієтотерапією, лікувальною фізкультурою та іншими методами лікування, які розробляються і затверджуються центральним органом виконавчої влади», що забезпечує формування державної політики і контролю у сфері охорони здоров'я [3]. На сьогодні більшість санаторно-курортних закладів України діють тільки як медико-реабілітаційні, які надають послуги санаторно-курортного лікування та реабілітаційного оздоровлення, що на ринку санаторно-курортного господарювання не забезпечує необхідний рівень конкурентоспроможності і не відповідає вимогам відпочиваючих. Перехід України до ринкових відносин і проведення економічних реформ в

санаторно-курортній галузі призвели до значних змін у санаторно-курортному господарстві. Почалося формування ринку санаторно-курортних послуг і розвиток ринкових відносин у санаторно-курортній галузі. Санаторно-курортний продукт набув рис товару, що продається на ринку санаторно-курортних послуг. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. було затверджено «Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», спрямовану на ефективне використання рекреаційних ресурсів України, стимулювання розвитку ринкових відносин у туристичній та курортній сферах діяльності, визначення перспектив їх подальшого розвитку, а також підвищення рівня міжгалузевого співробітництва [4]. Заклади оздоровлення почали співпрацювати з туристичними фірмами – посередниками, які рекламують і продають лікувально-оздоровчі тури, поєднуючи їх з розвагами та можливістю знайомства відпочиваючих з культурно-історичною спадщиною нашої країни. На курортах зростає рівень міжгалузевого співробітництва між такими, раніше самостійними сферами діяльності, як туризм, санаторно-курортний комплекс, готельне господарство, які на тепер спільно працюють на загальному санаторно-курортному ринку послуг. З'явилися такі спільні структури як курортні готелі, лікувальний та оздоровчий туризм, SPA-та Wellness – туризм, спортивно-оздоровчий туризм тощо. Це дозволило санаторно-курортним і рекреаційно-оздоровчим закладам вийти на нові сегменти споживчого ринку і підвищити свою конкурентоспроможність. Туризм у поєднанні з оздоровленням стає однією з ключових галузей у світі, а курортний бізнес – одним з найприбутковіших секторів індустрії туризму. Оскільки Україна обрала курс євроінтеграції, то на європейський ринок вона має вийти з конкурентоспроможними пропозиціями. Однією з них повинен стати туризм як одна з перспективних галузей нашої країни, і функціонування санаторно-курортних закладів, які мають у майбутньому стати основою розвитку туристичного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальність роботи пов'язана з дослідженням розвитку послуг харчування в санаторно-курортних та рекреаційно-оздоровчих комплексах в умовах розвитку ринкових відносин у санаторно-курортній галузі. Традиційні санаторно-курортні заклади лікування і відпочинку поступово перетворюються на багатофункціональні оздоровчі центри, розраховані

на широке коло відпочиваючих, які бажають покращити свій фізичний стан і скористатися послугами санаторно-курортних закладів для лікування та оздоровлення. Санаторне харчування, що розглядалося тільки з позицій передбачених стандартом нормованих послуг і дієтотерапії, перестало задовольняти відпочиваючих, які почали купувати путівки за повну вартість і стали більш вимогливими до якості лікування, харчування і курортного сервісу. Змінився основний контингент відпочиваючих, який за умовами життя і праці має короткострокову відпустку. Термін перебування їх у санаторно-курортних закладах скоротився до 7–14 діб, що не дозволяє надати повний курс лікування, передбачений класичними методами оздоровлення. Виникла необхідність скорочення курсів санаторно-курортного лікування і спрямування їх на загальне оздоровлення та профілактику [5]. За таких умов харчування необхідно розглядати як один з основних факторів лікування та оздоровлення відпочиваючих в санаторно-лікувальних та рекреаційно-оздоровчих закладах. Змінюючи характер харчування, можна регулювати обмінні процеси в організмі, впливати на перебіг хвороби і підсилювати захисні сили організму [6]. Тому харчуванню необхідно приділяти особливу увагу, як природному фактору лікування. Слід відзначити, що при таких поширених захворюваннях як порушення обміну речовин і захворювання органів травлення, дієтичне харчування є основним методом лікування [7]. При інших захворюваннях, дієтичне харчування сприяє підсиленню дії фармакологічних та фізіотерапевтичних лікувальних факторів на організм людини, що створює умови для скорочення терміну перебування в санаторно-курортних та рекреаційно-оздоровчих закладах.

Дослідженню організації санаторно-курортних послуг в умовах переходу до ринкових відносин в Україні присвячено роботи таких відомих вітчизняних фахівців як Гуменюк В. В. [1], Бабов К. Д. [5], Васильчак С. В. [7], Величко В. В. [8], Заваріка Г. М. [9], Галасюк С. С. [10] тощо. Проблеми організації послуг харчування в санаторно-курортних комплексах в умовах ринкових відносин присвячена незначна кількість робіт вітчизняних авторів. Сорока С. В. [11] вивчала розвиток підприємств харчування в системі туристичних та рекреаційно-оздоровчих комплексів, Гаталяк О. [12] досліджувала особливості організації харчування в умовах роботи туристичних комплексів. Перехід України до ринкових від-

носин і зростання незадоволеності відпочиваючих організацією та якістю харчування у санаторно-курортних комплексах потребує науково обґрунтованого підходу до організації та управління бізнес-процесами харчування і сервісу в сучасних умовах роботи санаторно-курортних організацій.

Формування цілей статті. Мета дослідження полягає в проведенні аналізу сучасного стану послуг харчування в санаторно-курортних, рекреаційно-оздоровчих і готельно-туристичних комплексах, та визначення перспективних напрямків їх організації в умовах ринкових відносин та вимог споживачів. Основними факторами, що впливають на розвиток санаторно-курортного та рекреаційно-оздоровчого туризму, є суттєве зростання захворюваності населення, особливо у зв'язку з виникненням і поширенням епідемій, що призводить до фізичної і розумової втоми, зниженню працездатності та опору організму людини несприятливим умовам зовнішнього середовища. В умовах погіршення екологічної та напруженої соціально-економічної ситуації в Україні зростає актуальність організації умов ефективного оздоровлення та відпочинку. Особливу шкоду завдала людині зміна структури харчування, яке включає багато рафінованих і крохмалистих продуктів, штучних добавок, тваринних жирів, цукру, очищених зернових, що спричинило в організмі людини дефіцит вітамінів, мінералів, поліненасичених жирних кислот і призводить до руйнування кишкової мікрофлори. Тому, поряд з дієтичним, виникла нагальна потреба в раціональному фізіологічно повноцінному харчуванні з урахуванням віку, статі, характеру роботи, рухової активності, індивідуальних особливостей відпочиваючих в санаторно-курортних та рекреаційно-оздоровчих закладах, яке забезпечує правильний обмін речовин, здатність витримати високий рівень розумового та фізичного навантаження, підвищує опірність організму до несприятливих факторів навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що харчування – це складний процес надходження, перетравлення, всмоктування і засвоєння харчових речовин організмом, що є необхідною потребою людини. В процесі своєї життєдіяльності людина витрачає дуже багато енергії на роботу серця, травних органів, органів дихання, м'язову і розумову роботу, на зігрівання і підтримку постійної температури тіла.

Потрапляючи в організм людини, продукти харчування виконують шість основних функцій: енергетичну – покривають енергетичні витрати організму; пластичну – забезпечують побудову та відновлення клітин і тканин; біорегуляторну – приймають участь в утворенні ферментів і гормонів, які є біологічними регуляторами обміну речовин; пристосувально-регуляторну – сприяють нормальній діяльності всіх систем життєдіяльності організму; сигнально-мотиваційну – порушують апетит, для забезпечення енергетичних і фізіологічних потреб організму; захисно-реабілітаційну – підвищують стійкість організму до інфекцій, відновлюють тканини, нормалізують порушений обмін речовин тощо.

Науковці поділяють харчування за дією їжі на організм людини: раціональне – перешкоджає виникненню і розвитку специфічних аліментарних захворювань, пов'язаних з недостатністю або неповноцінністю харчування; превентивне – перешкоджає розвитку неспецифічних тобто неінфекційних або спадкових захворювань; лікувально-профілактичне – виконує захисну функцію, підвищуючи стійкість організму до несприятливих виробничих факторів; дієтотерапевтичне (дієтичне і лікувальне) – оновлює порушену діяльність функціональних систем організму [13].

В санаторно-курортних закладах хворим пропонують п'ять універсальних дієтичних раціонів харчування, які об'єднують 15 лікувальних номерних дієт М.І. Певзнера, що призначаються при різних видах захворювання і відрізняються складом, енергетичною цінністю і впливом на фізіологічний стан організму людини. Основний принцип дієтичного харчування – це збалансованість хімічного складу раціонів з урахуванням біологічного впливу поживних речовин на організм хворої людини при різних патологічних змінах. При цьому враховується хімічний склад сировини, вид кулінарної обробки, вміст солі, цукру, білків, можливість хімічного та механічного подразнення, фізичні властивості сировини і приготовленої страви, доступність готового продукту для травлення, перспектива лікувального впливу компонентного складу продуктів харчування на стан здоров'я і причину захворювання, режим харчування. Кожна дієта характеризується: показниками до використання; цільовим (лікувальним) призначенням; енергетичною цінністю і хімічним складом; особливостями кулінарної обробки їжі; режимом харчування; переліком дозволених і рекомендованих страв.

Раціональне харчування використовується у рекреаційно-оздоровчих закладах відпочинку і спрямоване на профілактику захворювань. Воно базується на дотриманні трьох основних принципів: рівновага між енергією, яка надходить з їжею, та енергією, що витрачається людиною в процесі життєдіяльності; задоволення потреб організму в основних харчових речовинах (білках, жирах і вуглеводах); дотримання режиму харчування – приймання їжі в певний час і у певній кількості при кожному прийомі їжі. У раціоні практично здорової людини оптимальним є співвідношення білків, жирів і вуглеводів на рівні 1:1:4. Це співвідношення є найбільш сприятливим для максимального забезпечення пластичних і енергетичних потреб організму людини [14].

Туристи, які приїжджають на курорт за путівками лікувально-оздоровчого туризму, проживають у курортних готелях, у яких дієтичне харчування передбачено для 100% відпочиваючих. Дієтичне харчування призначається медичним працівником. Режим харчування визначається у відповідності з станом здоров'я, дієтою і вимогами до організації харчування в готельних комплексах. В туристичних готелях, діяльність яких зорієнтована на активний відпочинок, подорожі і розваги, дієтичне харчування зорганізується, при необхідності, в середньому, для 10% відпочиваючих.

Сучасні трансформації курортних закладів і зміна характеру попиту на лікувально-оздоровчі послуги призвели до зміни сервісу у санаторно-курортному бізнесі. На сьогодні такі формати харчування, як «шведський стіл» та «шведська лінія» є надзвичайно популярними в світовій практиці санаторно-курортної та оздоровчої сфери. Така організація процесу харчування суттєво спрощує і покращує показники роботи санаторно-курортних закладів. Свобода вибору та економія часу зробили цей формат одним з улюблених у системі громадського і санаторно-курортного харчування. «Шведський стіл» дозволяє організувати режим харчування відповідно до побажань відпочиваючих, які поспішають на пляж або на процедури. Без додаткових капіталовкладень санаторії та оздоровчі заклади отримують нову привабливу послугу для споживачів у відповідності з світовими стандартами сервісу. Крім того, лікувальне харчування за всіма дієтами у форматі «шведського столу» – це новий рівень обслуговування, а можливість широкого вибору страв і висока пропускна здатність відпочиваючих, підви-

щує їх лояльність до санаторно-курортних закладів в цілому. Новий сервісний підхід до управління санаторно-курортним харчуванням дозволяє підвищити рівень санаторно-курортного сервісу і оцінку наданих послуг відпочиваючими [15].

Для виходу на нові сегменти споживчого ринку, санаторно-курортні заклади останнім часом почали впроваджувати інноваційні Wellness і SPA-технології в систему лікувально-оздоровчих послуг, які здатні гарантувати не лише підвищення рівня попиту на санаторно-курортні послуги, але й забезпечити завантаження санаторно-курортних закладів в період міжсезоння. Перспективним напрямком санаторно-курортного SPA є розробка дієтичного і SPA-харчування. До основних завдань, які вирішує SPA-харчування, слід віднести організацію збалансованого харчування за вмістом поживних, біологічно-і фізіологічно цінних речовин, а також вирішення проблем пов'язаних з детоксикацією організму, що потребує комплексної дії на всі сенсорні системи організму. Лікарями-дієтологами складаються спеціальні SPA-меню для кожного відпочиваючого в залежності від стану його здоров'я. Особливою популярністю користується детокс-меню, яке призначено для очищення організму, виведення шлаків і токсинів, зниження ваги, профілактики виникнення захворювань, пов'язаних з зашлакованістю організму. В раціоні харчування використовуються підібрані для кожного відпочиваючого детокс-продукти з низьким глікемічним індексом, які сприяють процесу детоксикації і очищення, знижують навантаження на природні фільтри організму [16].

В останнє десятиліття в санаторно-курортних установах західних країн світу набуває популярності аутсорсинг (з англ. – outsourcing) харчування. Деякі санаторно-курортні установи для організації харчування відпочиваючих проводять реструктуризацію свого бізнесу, використовуючи зовнішніх виконавців. Переведення харчування відпочиваючих на аутсорсинг невпинно поширюється у світовій практиці. При впровадженні аутсорсингу відбувається зниження операційних витрат при одночасному збереженні якості послуг. Розрахунки фахівців показують, що при переведенні харчування на аутсорсинг середня економія становить близько 10% від вартості послуг харчування. На сьогодні кількість компаній в ОША, які передають на аутсорсинг організацію харчування, становить 97% [17].

Висновки. Організацію лікувально-оздоровчого туризму слід розглядати як один з найприбутковіших напрямів економічної стабільності і покращення соціального стану України. Суттєве зростання захворюваності населення нашої країни, пов'язаного з епідеміями і елементдефіцитним харчуванням, потребує обов'язкового впровадження, поряд з дієтичним, раціонального харчування всіма закладами санаторно-курортного і рекреаційно-оздоровчого відпочинку, в залежності від віку, статі і умов проживання відпочиваючих. Враховуючи важливу роль дієтичного харчування в процесі лікування, порушення якого відпочиваючими може призвести до втрати значення харчування як лікувального фактору,

впровадження харчування у форматі «шведського столу» в санаторно-курортних закладах повинно відбуватися під обов'язковим наглядом дієтолога або дієтсестри. Перспективним напрямком розвитку санаторно-курортного SPA є розробка технологій дієтичного і оздоровчого харчування для зниження ваги, а також впровадження естетичних SPA-технологій в практику санаторно-курортного лікування, що забезпечить відповідність європейським стандартам курортів з SPA-технологіями. Використання аутсорсингу у діяльності санаторно-курортних комплексів є перспективним напрямком підвищення ефективності їх функціонування і забезпечення розвитку вітчизняної санаторно-курортної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуменюк В. В. Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 372 с.
2. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. № 2026-14 з поточною редакцією від 8.12.2017 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України № 2802-XII від 19.11.1992 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1053- IX від 03.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 р. Київ. Урядовий кур'єр від 13.04.2017. № 70.
5. Бабов К. Д., Дмитрієва Г. О., Тихохід Л. В., Гавловський О. Д. Лікувально-оздоровчий туризм – один із сучасних напрямків підвищення ефективності діяльності санаторно-курортної сфери. *Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія*. 2019. № 2. С. 5–9.
6. Раціон, харчування та попередження хронічних захворювань: доповідь Спільної консультативної наради експертів ВООЗ/ФАТ. Женева, Швейцарія. 20.01.2002 р.
7. Васильчак С. В., Стручок Н. М. Стан та тенденції розвитку санаторно-курортного комплексу України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 11(174). С. 92–95.
8. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг : навчальний посібник. Харків : Харк. нац. універ-т міського господ. ім. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.
9. Заваріка Г. М. Курортна справа: навчальний посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2015.
10. Галасюк С. С. Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази в Україні. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. 15. С. 197–202.
11. Сорока С. В. Розвиток підприємств харчування в системі туристичних та рекреаційно-оздоровчих комплексів : авт... канд. екон. наук: 08.07.05 / Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк, 2002. 25 с.
12. Гаталяк О. Особливості організації харчування в різних видах туризму. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43. Ч. 1. С. 171–177.
13. Основи фізіології та гігієни харчування : навч. посіб. / А.Є. Нелепа, В.Д. Ванханен, Г.Ф. Коршунова; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. 345 с.
14. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 03.09 2017 р. № 1073 Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії. Київ. Зареєстрованого 02 жовтня 2017 р. за № 1206/31074 в Міністерстві юстиції України.
15. Брусильцева Г. М. Особливості стратегічного управління розвитком лікувально-оздоровчого туризму на регіональному рівні. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4506>.
16. Єжов В. В., Гоженко О. А. та ін. SPA-технології у відновлювальній медицині і курортології: стан та перспективи розвитку в Україні. *Курорти та санаторії України : Наук.-пр. довідник*. Київ : Видавничий дім «Фолігрант», 2009. 432 с.

17. Кисилевич Т. І., Каплюченко І. В. Санаторії. Харчування на аутсорсингу: облік та оподаткування. URL: <http://vestnik.sutr.ru/pdf.html?n=1317916800.pdf>.

REFERENCES:

1. Humenyuk V. V. (2016) State regulation of the resort and recreation sphere: monograph. Kyiv National Trade and Economy University, 372 p. (in Ukrainian)
2. About health resorts: Law of Ukraine dated October 5, 2000 No. 2026-14 with the current version dated December 8, 2017. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.
3. Fundamentals of Ukrainian legislation on health care: Law of Ukraine No. 2802-XI dated 19.11.1992 as amended by Law No. 1053-XI dated 03.12.2020. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
4. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 16, 2017 No. 168. On the approval of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period until 2026. Kyiv. Government Courier dated April 13, 2017. No. 70.
5. Babov K. D., Dmitrieva G. O., Tikhokhid L. V., Havlovskiy O. D. (2019). Medical and health tourism is one of the modern ways of improving the effectiveness of the sanatorium-resort sphere. *Medical rehabilitation, spa therapy, physiotherapy*. No. 2. P. 5–9. (in Ukrainian)
6. Diet, nutrition and prevention of chronic diseases: report of the WHO/FAT Joint Consultative Meeting of Experts. Geneva, Switzerland. 20.01.2002.
7. Vasylychak S. V., Vasylychak S. V., Pod N. M. (2015) State and development trends of the sanatorium-resort complex of Ukraine. *Formation of market relations in Ukraine*. No. 11(174). Pp. 92–95. (in Ukrainian)
8. Velichko V. V. (2013) Organization of recreational services: study guide. Kharkiv: Khark. national University of the City of Hospod. Name of OHM. Beketova, 202 p. (in Ukrainian)
9. Zavarika H. M. (2015) Resort business: educational guide. Kyiv: "Center for educational literature".
10. Halasiuk S. S. (2017) The current state of development of the sanatorium-resort base in Ukraine. *Economics and enterprise management*. Issue 15. P. 197–202. (in Ukrainian)
11. Soroka S. V. (2002) Development of catering enterprises in the system of tourist and recreational and health complexes: author... candidate. economy sciences: 07/08/05 / Donetsk State University of Economics and Trade named after M. Tugan-Baranovskiy. Donetsk, 25 p. (in Ukrainian)
12. Gatalyak O. (2013) Peculiarities of food organization in different types of tourism. *Bulletin of Lviv University. The series is geographical*. Issue 43. Part 1. P. 171–177. (in Ukrainian)
13. Nelepa A. E., Vanhanen V. D., Korshunova G. F. (2010) Basics of physiology and food hygiene: education. Manual. Donetsk National University of Economics and Trade named after M. Tugan-Baranovskiy. Donetsk: DonNUET, 345 p. (in Ukrainian)
14. Order of the Ministry of Health of Ukraine dated September 3, 2017 No. 1073 On approval of the norms of physiological needs of the population of Ukraine in basic food substances and energy. Kyiv. Registered on October 2, 2017 under No. 1206/31074 in the Ministry of Justice of Ukraine. (in Ukrainian)
15. Brusiltseva H. M. (2015) Peculiarities of strategic management of the development of health tourism at the regional level. *Efficient economy*. No. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4506>. (in Ukrainian)
16. Yezhov V. V., Gozhenko O. A. etc. (2009) SPA technologies in restorative medicine and resort science. Status and prospects of development in Ukraine. Resorts and sanatoriums of Ukraine. Kyiv: "Foligrant" Publishing House, 432 p. (in Ukrainian)
17. Kysilevich T. I., Kaplyuchenko I. V. Sanatoriums. Food outsourcing: accounting and taxation. Available at: <http://vestnik.sutr.ru/pdf.html?n=1317916800.pdf>.